

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 130.122

DOI: 10.26565/2306-6687-2019-60-01

МІФ, МОВА, ІДЕНТИЧНІСТЬ СЕРЕД АРАБІВ ТА ПІВДЕННИХ СЛОВ'ЯН: КОМПАРАТИВІСТСЬКИЙ АНАЛІЗ

Білецький Ігор Павлович

кандидат філософських наук, доцент
кафедри теорії культури і філософії науки
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна, Харків, майдан Свободи 6,
к. 2-42, biletsky-igor@i.ua,
ORCID 0000-0003-4995-7842

Головна теза статті полягає в тому, що нація – це, грубо кажучи, міф нації або якщо конкретніше – нація – це спільнота людей, об'єднаних насамперед навколо спільної ідентичності, в основі якої лежить певний національний міф. Під міфом розуміється, слідуючи за Куртом Хюбнером, оповідь, яка передуює емпіричному досвіді, спирається на асоціації та афекти і виконує смислозадаючу функцію. Нації починаючи з першої половини XIX століття пов'язують або з мовою (німецька модель), або з державою (французько-британська модель). Зазначені моделі не суперечать одна одній, оскільки, якщо є спільнота людей, об'єднаних мовою, то вона зазвичай намагається досягти також політичного об'єднання у власній державі; і навпаки, якщо є держава, яку її громадяни визнають своєю, то всередині неї відбувається уніфікація, в тому числі мовна. Ключовим у обох випадках є питання ідентичності: якщо є досить чисельна група людей, які поділяють спільну ідентичність, то вони, ці люди, намагаються досягти також єдності мовної та політичної. Для того, щоб обґрунтувати цю тезу, пропонується розглянути два не зовсім типові випадки, а саме південних слов'ян – сербів, хорватів, босняків, чорногорців – та арабів; зокрема проаналізувати, як серед них співвідносяться ідентичність, мова та політика.

Головним нормативом арабської мови є т.зв. класична арабська мова, яка є мовою Корану. До неї близька т.зв. арабська літературна мова, найближча до арабської класичної мови. Обидві не є рідними, але вивчаються в школі, в побуті ж араби на чисельних місцевих діалектах, які можуть досить сильно відрізнятися одні від одних, аж до повної незрозумілості.

Араби Аравійського півострова, об'єднані навколо ісламу та шаріату, завойовують широкі простори азії та Південного Середземномор'я, перетворюючи ці території на колыску мусульманської цивілізації. Тобто з'являється широка цивілізаційна ідентичність, у рамках якої багато народів переходять врешті решт також і на арабську мову. В результаті в часи середньовіччя в мусульманському світі ми маємо локальні (родо-племінні, общинні) ідентичності та ідентичність загальномульманську. Остання розділяється на арабську (тих, хто розмовляє арабською мовою) та неарабську (перську, тюркську тощо). Таким чином арабська ідентичність стає свого роду ідентичністю національною. Але території, де розмовляють діалектами арабської мови, є занадто різними в культурному, географічному, історичному аспектах. У результаті в мусульманському світі починаються процеси, аналогічні тим, які колись відбувалися в західному світі, тобто процеси утворення локальних націй та ідентичностей у межах відповідних країн, паралельно із загальноарабською ідентичністю.

На Балканах же спостерігається прямо протилежна тенденція. Іще в першій половині XIX століття сербські та хорватські філологи домовляються про розробку спільної сербохорватської мови. Така мова стає офіційною мовою у першій та другій Югославії. Вона також, як і арабська, складалася з чисельними діалектами, межі розповсюдження яких, однак, не збігалися з межами розподілу основних національних ідентичностей, які

розмовляли цією мовою. Якщо в Югославії ці відмінності вважалися суто діалектичними, то після її розпаду Хорватія, а пізніше Боснія і Герцеговина та Чорногорія проголошують про існування своїх власних національних мов, роблячи діалектичні відмінності нормативними.

Таким чином, ключовим фактором ідентичності залишається пануючий міф – релігійний, національно-етнічний, політичний. У південних слов'ян врешті решт перемагають окремі національно-історичні міфи, що веде також до подальшої мовної диференціації. В арабів же навпаки досі зберігає силу міф національно-релігійний, який змушує їх триматися спільної арабської літературної мови, досить сильно відмінної від розмовних діалектів.

Ключові слова: араби, південні слов'яни, міф, мова, ідентичність.

Biletsky Igor (associate professor of the department of cultural studies and philosophy of science, V. N. Karazin Kharkiv National University) MYTH, LANGUAGE, IDENTITY OF THE ARABS AND SOUTH SLAVS: COMPARATIVISTIC ANALYSIS

The main thesis of the paper consists in that nation is a myth of nation or more precisely nation is a community united by common identity in foundation of which lies certain national myth. Myth is understood a discourse based on associations and affects, establishing initial coordinates of thinking. There exist two main models of understanding nations: the German (exceeding from the priority of language) and Franco-British (exceeding from priority of the state). These models do not contradict each other and both may be reduced to our model exceeding from the priority of identity, as a matter of fact if there is a certain community united by common ethnic identity, it aspires to get its own statehood and cultural language unification. In order to ground this thesis it is suggested to make a comparative analysis of the Arabic peoples on the one hand and South Slav nations on the other.

The chief norms of Arabic language are given within the so-called classical Arabic language of Quran. The standard Arabic is a kind of modernized version of the latter. It's used in writing and official affairs as well as a means of inter-dialect communication. These languages are native nowhere but learnt in school. The dialects used in everyday communication can differ each other very much, until the level of mutual incomprehension. Nevertheless the Arabs go on to keep for common standard language as language of official communication. The cause is common Arabic identity that exists parallelly with local political, confessional or even ethnic identities. Thus, in the Arabic world there exist parallel national identities: common Arabic and local Syrian, Saudite, Lebanese or Egyptian. Namely the first leads to preservation of the common language, though it's native to nobody.

In the Balkans situation is evidently opposite. Beginning from the first half of the XIX century we may say about existence of some common Serbo-Croatian language very close to colloquial dialects of the Serbs, Croats, Bosniaks, Montenegrins. This language was official in the first and second Yugoslavia. Its colloquial dialects' boundaries never coincided with the boundaries between ethnoses speaking them. If they were only dialects of the same language in Yugoslavia, after disintegration of the latter they were declared official self-sufficient tongues in according states. The first was Croatia that had started elaboration of their separate language as early as the time of Yugoslavia, then after the collapse of Yugoslavia the Bosniaks and later the Montenegrins declared their separate languages. Dialectical peculiarities became norms.

Thus, the key moment is identity and myth it's based on. Myths and identities may be national, political, religious, confessional. In the case of the South Slavs namely the national myths won that led to disintegration of the common state and further cultural and linguistic differentiation. In the case of the Arabs the common national religious myth preserves its power till now and makes the Arabs to keep to the according common language different from colloquial dialects.

Key words: Arabs, South Slavs, myth, language, identity.

Билецкий Игорь (доцент кафедры теории культуры и философии науки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина) МИФ, ЯЗЫК, ИДЕНТИЧНОСТЬ СРЕДИ АРАБОВ И ЮЖНЫХ СЛАВЯН: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ АНАЛИЗ

Главная идея статьи состоит в том, что нация – это миф нации, или, если конкретнее, нация – это совокупность людей, объединённых вокруг общей идентичности. Последняя опирается на те или иные мифы. Под мифом, следуя за Куртом Хьюбнером, понимается рассказ, основанный на ассоциациях, имеющий аффективный характер, предшествующий опыту и выполняющий смыслозадающую функцию. Существующие начиная с XIX века базовые модели нации – немецкая (связывающая нацию с языком) и франко-британской (связывающей её с государством) отображают две стороны одного и того феномена, который сводится к вопросу об идентичности. В самом деле, если есть общность, имеющая общую идентичность, то она соответственно имеет общую систему символов и ценностей и стремится к политическому оформлению; и наоборот, если есть государство, которое его граждане признают своим,

то внутри этого государства происходит выработка общей системы символов и ценностей, а также языковая унификация.

Пример арабских народов, а также южных славян может использоваться в качестве подтверждения указанного тезиса. Так в случае арабов мы видим наличие т.н. классического арабского языка, а также близкого к нему современного литературного языка, которые для кого из современных арабов не являются родными, поскольку в повседневной жизни они разговаривают на местных диалектах, зачастую очень сильно отличаются друг от друга и от стандартного литературного языка.

Среди южных славян мы наблюдаем прямо противоположную тенденцию. Ещё в XIX веке сербские и хорватские просветители начинают работать над созданием общего сербо-хорватского языка. Такой язык стал официальным в первой и второй Югославии. Разговорные диалекты, на которых в быту говорят сербы, хорваты, босняки и черногорцы, достаточно близки друг к другу и стандартному языку. При этом границы распространения диалектов не совпадают с границами соответствующих этносов. Не смотря на всё это, после распада Югославии во всех государствах, возникших на её месте, были провозглашены свои собственные, самодостаточные, отдельные друг от друга языки: сербский, хорватский, босанский, черногорский.

Т. е. ключевой момент состоит в идентичности. Если среди арабов помимо локальной национальной идентичности, привязанной к определённому государству, существует также общеарабская идентичность, опирающаяся на соответствующие исторические и религиозные мифы. Именно по причине этого арабы продолжают держаться за общий стандартный язык, который ни для кого из них не является родным. И наоборот, если сербы, хорваты, босняки, черногорцы отвергают общую идентичность, то вместе с ней они также отвергают и общий язык.

Ключевые слова: арабы, южные славяне, язык, миф, идентичность.

В данній статті пропонується розглянути питання національної ідентичності, і головна теза, яку обстоює стаття полягає в тому, що нація – це, грубо кажучи, міф нації. Або якщо конкретніше – нація – це спільнота людей, об'єднаних насамперед навколо спільної ідентичності, в основі якої лежить певний національний міф. Під міфом розуміється, слідуючи за Куртом Хюбнером, оповідь, яка передує емпіричному досвіді, спирається на асоціації та афекти і виконує смислозадаючу функцію [6, с. 325-329]. Тобто не питання про те, відповідає чи не відповідає оповідь реальності, а питання про те, що сама реальність сприймається крізь призму первинної оповіді, ставиться на порядок денний, зокрема, відповідь на запитання, хто я є, дається крізь призму міфу тієї чи іншої ідентичності. Нації починаючи з першої половини XIX століття пов'язують або з мовою (німецька модель), або з державою (французько-британська модель) [3, с. 50-55]. Зазначені моделі не суперечать одна одній, оскільки, якщо є спільнота людей, об'єднаних мовою, то вона зазвичай намагається досягти також політичного об'єднання у власній державі; і навпаки, якщо є держава, яку її громадяни визнають своєю, то всередині неї відбувається уніфікація, в тому числі мовна. Я, однак, вважаю, що ключовим у обох випадках є питання ідентичності: якщо є досить чисельна група людей, які поділяють спільну ідентичність, то вони, ці люди, намагаються досягти також єдності мовної та політичної. Для того, щоб обґрунтувати цю тезу, я пропоную розглянути два не зовсім типові випадки, а саме південних слов'ян – сербів, хорватів, босняків, черногорців- та арабів; зокрема проаналізувати, як серед них співвідносяться ідентичність, мова та політика.

В сучасному світі арабами називають представників тих народів, які розмовляють арабською мовою. Раніше, в часи раннього середньовіччя араби – це мешканці аравійського півострова. Початково арабська мова – це мова цих останніх. Після арабських завоювань VII-VIII століть вона широко поширюється як офіційна мова першого халіфату і зрештою витісняє інші мови Північної Африки та Близького Сходу. Таким чином, сучасні араби – це переважно нащадки тих, хто був підкорений арабами і перейшов на арабську мову. Головним нормативом арабської мови іще в VII столітті стає й досі залишається т.зв. класична арабська мова, яка є мовою Корану. Зрозуміло, що більш ніж за тисячу років ця мова не могла не змінитися. Таким чином виникають чисельні діалекти арабської мови, якими в повсякденному житті розмовляють араби [5]. Ці діалекти можуть досить сильно відрізнятися один від одного та від класичної арабської мови лексикою, певними фонетичними і граматичними особливостями тощо. Так, наприклад, марокканський діалект (мова) даріджа відрізняється від класичної та літературної арабської мови десь так, як відрізняються польська та російська мови. Взагалі міра зрозумілості окремих діалектів між собою корелюється із географічною відстанню між ними. На діалектах

араби говорять у повсякденному житті, в ролі ж письмової та офіційної мови використовуються т.зв. арабська літературна мова, найближча до арабської класичної мови. Її відмінність від останньої полягає, по-перше, в наявності слів і термінів, яких просто не існувало в часи пророка Мухаммеда (наприклад комп'ютер - كميوتار кумбійутар), а по-друге, опусканням більшої частини закінчень іменників у називному та родовому відмінках, що на письмі фактично не позначається¹ [2, с. 149-152]. De facto літературна арабська мова є суто модернізованим варіантом класичної. Обидві не є рідними, але вивчаються в школі.

Сучасна західна цивілізація передбачає розподіл своїх носіїв на нації, мусульманська цивілізація такий поділ заперечує. Але чи є ця відмінність такою вже істотною. Середньовічна церква так само заперечувала поділ християн на окремі нації, а в сучасному мусульманському світі нації існують так само, як і в західному, не зважаючи на всі заперечення. Це питання ідентичності, тобто того, з якою спільнотою, з якими іншими людьми можна ототожнити себе як зі своїми. Ідентичності бувають різні: національні, релігійні, родо-племінні, цивілізаційні, навіть класові. В стародавньому світі основними були родо-племінні ідентичності, ідентичність релігійна зазвичай повністю збіглася з племінною, оскільки кожне плем'я мало своїх власних богів-покровителів. Поява держав веде врешті решт до заміни таких ідентичностей іншими ідентичностями. А саме ідентичностями державними та релігійними. Для того, щоб забезпечити державну єдність потрібна певна ідеологія. У домодерному світі таку роль в основному виконує релігія. Так з'являються надплеменні, а пізніше наднаціональні та світові релігії – християнство, іслам, буддизм тощо. Це яскраво простежується на прикладі арабів-бедуїнів Аравійського півострова, об'єднаних Мухаммедом саме навколо нової релігії. Власне навколо такого роду релігій нерідко виникають об'єднання цивілізаційні. Як було нами показано раніше, цивілізацію можна визначати як наднаціональну, наддержавну єдність, якій притаманні свої власні: цивілізаційна ідентичність (відмінна від етнічної чи національної, по відношенню до якої остання виступає як певна наднаціональна ідентичність); технології (в широкому розумінні слова і насамперед гуманітарні та соціальні технології, які власне й відрізняють одну цивілізацію від іншої); ресурси, необхідні для реалізації зазначених технологій (ресурси в широкому розумінні цього слова, насамперед - людські ресурси) [1]. В цьому плані у сучасному світі, зокрема, можна говорити про наявність чотирьох повноцінних цивілізацій: західної, мусульманської, індійської та китайської [1]. Очевидно, що перша три об'єднані навколо відповідних релігій, з Китаєм дещо складніше, але це інша тема.

Отже, якщо нація визначається насамперед національною ідентичністю, в основі якої лежать відповідні міфи або оповіді афектаційного типу, які власне породжують і підпирають ідентичність, то цивілізація передбачає також відповідні стратегії дії. Перше, нація, не суперечить другому, цивілізації – прикладом чого може служити Китай як нація-цивілізація. Мусульманська цивілізація в ролі своєї провідної життєвої стратегії та технології передбачає шаріат або шлях мусульманина в світі, мусульманський спосіб життя, пропонований ісламом як релігією. Араби Аравійського півострова, об'єднані навколо ісламу та шаріату, завойовують широкі простори азії та Південного Середземного 'я, перетворюючи ці території на колыску мусульманської цивілізації. Тобто з'являється широка цивілізаційна ідентичність, у рамках якої багато народів переходять врешті решт також і на арабську мову. В результаті в часи середньовіччя в мусульманському світі ми маємо локальні (родо-племінні, обштинні) ідентичності та ідентичність загальномуусульманську. Остання розділяється на арабську (тих, хто розмовляє арабською мовою) та неарабську (перську, тюркську тощо). Таким чином арабська ідентичність стає свого роду ідентичністю національною. Але території, де розмовляють діалектами арабської мови, є занадто різними в культурному, географічному, історичному аспектах. Перший халіфат проіснував як більш менш єдина держава ледь якісь сто п'ятдесят - двісті років. Пізніше, на початку XVI століття більша частина арабських земель потрапляє до складу Османської імперії. Після другої світової війни ці землі стають підмандатними територіями західних держав, які відносно довільно поділяють їх на держави, які ми бачимо на краті й сьогодні: Сирію, Ірак, Йорданію (Транорданію²), Єгипет, Алжир тощо. В цих державах починають формуватися нові нації, але їх

¹ Внаслідок того, що короткі голосні в арабській мові або зовсім не позначаються, або позначаються за допомогою діакритичних знаків в учбових текстах та Корані.

² Назва була змінена на Йорданію після того, як саудити відібрали провінцію Хіджаз з містами Меккою та Мединою.

формування (принаймні поки що) не може витіснити більш ранніх арабської та місцевих конфесійних ідентичностей. Серед цих держав є, наприклад, Саудівська Аравія, коліскою якої був т.зв. Неджд, відділена гірська місцевість, правителі якої із династії Саудів у XVIII століття прийняли ваххабізм у ролі офіційної доктрини і почали фактичний джихад проти мусульман-неваххабітів. Є Єгипте. Батьківщина давньої цивілізації і культури. Яка після арабського завоювання врешті решт арабізувалася. В Єгипті завжди сильною була місцева ідентичність. Єгипет одним із перших, ще у X столітті, здобуває повну незалежність під владою Фатимідів; пізніше в XIX столітті починає боритися й здобуває незалежність від Османської імперії. В XX столітті правителі Єгипту – королі, президенти Садат, Мубарак – неодноразово робили ставку саме на єгипетську ідентичність та націоналізм. Тим не менш загальноарабська ідентичність у Єгипті досі залишається достатньо сильною внаслідок свого зв'язку з ідентичністю релігійною, загальномуусульманською, та пов'язаною з нею ідентичністю цивілізаційною [8].

Візьмемо, наприклад, Сирію, де зараз іде війна, як може видатися на позір, між деспотичною, але світською владою та релігійними екстремістами. Що насправді відбувається у Сирії? Сирія – країна, що знаходиться на перехресті багатьох шляхів і відрізняється великим географічним та культурно-етнічним різноманіттям. Араби-сунніти складають близько 65 % населення, араби-алавіти - від 10 до 12 %, християни різних конфесій та етнічних груп - близько 10 %, курди - 10 %, є також турки, друзи та представники інших етносів та релігійних груп. Населення є також дуже строкатим у соціальному та економічному відношеннях: міське, сільське населення, племена, клани, робітники, селяни-землероби, кочовики-скотарі, інтелегенція тощо [10, с. 1-2]. З 1512-го до 1917-го року Сирія входила до складу Османської імперії, яка позиціонувала себе як халіфат, тобто багатокультурна держава усіх мусульман. Положення арабів у цьому халіфаті було досить амбівалентним: з одного боку, арабська мова визнавалася священною мовою ісламу, з іншого, араби були одним із багатьох народів імперії, підпорядкованих правлячій турецькомовній верхівці. З XIX ст. починаються процеси національного відродження арабів. Процеси супроводжувалися зростанням відчуття арабської єдності, ідентичності, інтересу до класичної арабської мови і культури. Розпад Османської імперії, однак, не призвів до появи спільної держави усіх арабів. Замість цього колишні провінції Османської імперії були перетворені на т.зв. підмандатні території Великої Британії та Франції. Сирія стала підмандатною територією Франції. Бачачи культурно-конфесійне різноманіття Сирії, французи запропонували місцевим мешканцям розділити Сирію на декілька окремих держав, так, щоб кожна етно-конфесійна група мала свою державу. Сирійці відмовилися, заявляючи, що вони є єдиним народом. Тоді французи виділили в окрему державу Ліван, де близько 75 % населення склали християни, залишивши решту у виді єдиної держави Сирія. Почуття єдності, в основі якого немалою мірою лежало відчуття саме загальноарабської ідентичності, переважило внутрішні відмінності. Таким чином, протягом XX століття в Сирії, як і в інших арабських країнах, переважала подвійна арабсько - місцева (загальноарабсько – сирійська) ідентичність. І та, й інша сторони цієї ідентичності експлуатувалися політиками. Так, партія «Баас» («Відродження»), філія якої є в багатьох арабських державах, виступала за об'єднання усіх арабів у єдиній державі «від Марокко до Іраку, від Судану до Сирії» [10, с. 9]. У 1958-му році навіть Сирійські лідери добровільно поступилися першістю єгипетському президентові Насеру, зробивши Сирію частиною т.зв. Об'єднаної Арабської республіки (що складалася з Єгипту та Сирії). Конфедерація проіснувала недовго і врешті решт розпалася після поразки в арабсько-ізраїльській війні 1967-го року. Після розпаду президент Сирії Хафез Асад починає будувати т.зв. систему сирійського соціалізму та розбудовувати суто сирійську ідентичність. І ця розбудова виявилася доволі успішною.

Нинішня революція в Сирії розпочиналася із суто мирних виступів сирійців проти зловживань влади та за демократію. Ці виступи були жорстоко придушені режимом президента Башара Асада. У відповідь на терор з боку урядових військ та спецслужб у різних містах Сирії починають організовуватися загони самооборони. На перших порах, приблизно до 2013-го року, як мирна, так і збройна боротьба проти режиму носила загальносирійський характер, її учасники підкреслювали відданість ідеям національної єдності та суто світський характер своєї боротьби. У боротьбі брали участь представники усіх етносів і конфесій Сирії, включаючи алавітів, секту із якою в основному пов'язують правлячий режим. Режим, однак, зробив усе, щоб розбити цю єдність, зорганізовуючі банди, які під видом революціонерів чи представників інших груп та

конфесій влаштовували погроми як меншин, так і суннітської арабської більшості. Тим самим режимові вдалося прив'язати більшу частину християн та алавітів до себе.

Наведений приклад вказує на те, що в мусульманському світі відбуваються процеси, аналогічні тим, які колись відбувалися в західному світі з відставанням на декілька століть. За Хіджрою врешті решт у мусульман лише закінчується XIV століття.

На відміну від арабського світу ідентичності у Європі були зав'язані на класи та нації, а не релігію. Про країни Західної та Східної Європи написано дуже багато. Загальна тенденція зводиться до того, що в західній частині континенту переважає французько-британський, у Східній німецький підхід щодо розуміння нації. Однак, є таке нетиповий випадок Югославії та південних слов'ян.

Іще в першій половині XIX століття сербські та хорватські філологи Вук Караджич і Людевіт Гай домовилися про розробку спільної сербохорватської мови. Така мова, мова з такою офіційною назвою дійсно існувала у першій та другій Югославії. Ця мова передбачала дві версії – екавську та екавську, обидві з яких офіційно визнавалися рівноправними в усіх сферах, єдине обмеження в тому, що їх не можна було змішувати. Відмінність між цими версіями в тому, що, наприклад, слово «ріка» в екавській буде «река/тека», а в екавській «ријека/тіјека». Екавська версія була прийнята в Сербії, екавська в Хорватії, Чорногорії, Боснії і Герцеговині. Однак, при цьому вважати першу суто сербською, а другу хорватською не є правильним, оскільки є досить багато сербів, які розмовляють екавською мовою, і хорватів, що розмовляють екавською. Сам Вук Караджич, фундатор сучасної сербської мови, говорив і писав екавською мовою. Існує також третя, ікавська версія, якою «ріка» буде «рика/гіка», і яка розповсюджена в деяких районах Хорватії та Боснії і Герцеговини і ніде не є визнаною офіційною. Така спільна сербохорватська мова включала багато різних діалектів, за якими мешканці різних націй чи просто різних областей Югославії легко відрізняли один одного. Пізніше, вже після розпаду Югославії та кривавих війн між колишніми її республіками ця мова була офіційно розділена на сербську, хорватську, пізніше боснійську (босанську), а ще пізніше чорногорську. Відмінності між сербською та хорватською почали офіційно оформлюватися ще в 60-ті роки, вони стосувалися переважно лексики. Так хорватська мова на відміну від сербської і, слідуючи традиціям іще XIX століття, намагалася усіляко уникати запозичень із західних мов. Так, якщо сербською буде «фудбал» чи «историја», то хорватською відповідно «nogomet» та «povijest». Сербська мова передбачала застосування як традиційної кириличної, так і латинської абетки (обидві були повністю взаємозамінними); хорватська обмежувалася виключно латиницею. Якщо в Югославії ці відмінності вважалися суто діалектичними, то після її розпаду Хорватія проголосує хорватську мову повністю окремою і самодостатньою. Проводилася навіть політика з очищення хорватської мови від чужих елементів. Пізніше босняки так само проголосують уже свою мову окремою босанською мовою. Діалектичні нюанси були проголошені нормою, найбільш видимі з них знову ж таки стосувалися лексики – діалектні слова турецького походження, т.зв. тюркізми, стали нормою. Наприклад, якщо сербською та хорватською мовами «гроб/grob» (могила) та «гробље/grobље» (цвинтар), то босанською «mezar» і «mezarije» відповідно. Чорногорці, які ще на початку XX століття самі себе часто називали сербами (для прикладу, найславніший чорногорський поет Петар Ньегош постійно вживав слово «серби» як синонім до слова «чорногці»), відчуття окремішності від сербів почало зростати лише після воз'єднання із сербами в одній державі [4, с. 40-80]. Після здобуття незалежності Чорногорія так само проголосує свою окрему чорногорську мову. Для того ж, щоб чітко відділити її від інших варіантів, додали до абетки дві додаткові літери (з масовим уживанням яких досі багато проблем). Щодо розмовної мови, то, наприклад, на чорногорських сайтах можна знайти багато випадків обговорення того, якою мовою говорить той чи інший чорногорський політик (в тому смислі, що важко визначити).

Таким чином нині, замість однієї спільної мови нині маємо чотири офіційно різні, але тим не менш дуже схожі мови. Ставлення щодо визнання цих мов окремими досі залишається неоднозначним. Так сербські філологи та історики схиляються до того, щоб вважати усі так звані штокавські діалекти сербською мовою. Хорватською ж, говорять вони, можна визнати лише т.зв. кайківську та чаківську мови. Назви пов'язані з тим, що в штоківських діалектах «що» буде «што» та «шта», а в кайківських та чаківських «кај» та «ча» відповідно. Перша, якою розмовляє близько 35% хорватів, є близькою до словенської мови і може вважатися, говорять деякі сербські гуманітарії, варіантом останньої. Єдиною ж суто хорватською мовою в такому разі залишається чаківська мова, якою розмовляє близько 10 % хорватів. У Хорватії ж прямо протилежна тенденція,

а саме вважати усі екавські діалекти, які переважають в усіх зазначених країнах, окрім Сербії, хорватською мовою.

Висновок, який очевидно слідує з усього вище сказаного, полягає в тому, що ідентичність передує мові. Доти, доки переважали тенденції до загальної єдності південних слов'ян, діяла також тенденція до мовного об'єднання. Так хорвати приймають штоківський варіант мови після анексії Австро-Угорщиною Боснії і Герцеговини, де розмовляли такою мовою. В околицях самого Загреба, столиці Хорватії, поширена кайківська мова (справжні хорвати розмовляють нею, як вважали, наприклад у Незалежній державі Ховатській у часи другої світової війни). Прийняття ж штоківської мови дозволило б, вважали лідери хорватського національного відродження, об'єднати усіх південних слов'ян навколо Загребу. Коли ж об'єднання відбулося навколо Белграду, то настрої в Хорватії швидко змінюються, хорвати починають обстоювати окремішність своєї мови [4, с. 40-80].

Особливий випадок складають босняки. До розпаду Югославії їх взагалі називали просто мусульманами, підкреслюючи при цьому, що це не релігійне, а саме етнічне означення. В першій Югославії (до другої світової війни) їх хорвати називали хорватами, серби турками або потурченими сербами і лише в другій Югославії їх визнали окремим слов'янським народом, створивши для них окрему республіку. Внаслідок усіх зазначених моментів ідентичність босняків на відміну від сербів та хорватів довго, аж до початку дев'яностих, залишалася слабовизначеною. Врешті, слід гадати, ключову роль зіграв цивілізаційний аспект. Близькість до інших мусульманських народів, обстоювана колишнім дисидентом і першим президентом Боснії і герцеговини Алією Ізетбеговичем. Мова босняків, яка майже нічим не відрізнялася від мови проживаючих у республіці сербів та хорватів, була проголошена окремою мовою, однією з трьох офіційних мов Боснії і Герцеговини (разом із сербською і ховатською) [4, с. 113-132].

Таким чином, ключовим фактором ідентичності залишається пануючий міф – релігійний, національно-етнічний, політичний. У південних слов'ян врешті решт перемагають окремі національно-історичні міфи, що веде також до подальшої мовної диференціації. В арабів же навпаки досі зберігає силу міф національно-релігійний, який змушує їх триматися спільної арабської літературної мови, досить сильно відмінної від розмовних діалектів.

Другий висновок стосується екстраполяції всього вищесказаного на ситуацію східних слов'ян. Тут ми маємо з одного боку Росію з її розвинутим імперським міфом про «триєдиний руский народ», з іншої сторони Україну та Білорусь зі своїми власними національно-історичними міфами [9]. Додатковим аргументом, який росіяни закидають на користь свого міфу, є широке поширення російської мови в Україні та Білорусі (в останній вона взагалі є однією з двох офіційних і основною розмовною). Однак, попередній аналіз ясно вказує на те, що первинною є все ж таки ідентичність, мова ж слідує за ідентичністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецький І. П. Феномен науки в контексті парадигм філософування/ Білецький І. П. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Теорія культури і філософія науки», випуск № 56, 2017. – 100 с.
2. Сегаль В. С. Начальный курс арабского языка / Сегаль В. С. – Киев: Чумацкий шлях, 2006. – 184 с.
3. Сміт Ентоні. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Сміт Ентоні; пер. з англ. – Київ: Ніка-Центр, 2009. – 320 с.
4. Сотировић Владислав Б. Социолінгвістички аспект распада Југославије/ Сотировић Владислав Б. - Вильнус, Литванија: Штампаріја Универзитета у Вильнусу, 2006. – 196 с.
5. Халидов А.Б. Арабский язык / Халидов А.Б. // Очерки арабской культуры под ред. Большакова О. Г. - Москва: «Наука», 1982. - 440 с.
6. Хюбнер Курт. Истина мифа /Хюбнер Курт; перевод с немецкого И. Касавина – Москва: «Республика»,1996. – 448 с.
7. Čomski Noam JUGOSLAVIJA Mir, rat i raspad / Čomski Noam; S engleskog prevela Tanja Milosavljević-Beograd: „Samizdat B92“, 2018. – 238 с.
8. Hourani Albert. A History of the Arab Peoples/ Hourani Albert - Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2010. – 566 p.

9. Plokhy Serhii. *Lost Kingdom* / Plokhy Serhii. - Great Britain: Published in Penguin Books, ClaysLtd, Elcograf S.p.A., 2018. – 398 p.
10. Yassin-Kassab Robin, Al-Shami Leila. *Burning Country. Syrians in Revolution and War*/ Yassin-Kassab Robin, Al-Shami Leila. – London: Pluto Press 345 Archway Road, 2016. – 302 p.

REFERENCES:

1. Biletsky I. *fenomen nauky v konteksti paradygm filosofuvannia* [Phenomenon of Science in the Context of the Philosophic Paradigms] (in Ukrainian) / Biletsky I. // *Visnyk Kharkiv Karazin University, issue "Cultural Studies and Philosophy of Science" № 56, 2017.* – 100 c.
2. Segal V.S. *Nachalniy kurs arabskogo yazyka* [Introduction into Arabic] / Segal – Kyiv: Chumatzkyi shliakh, 2006. – 184 p.
3. Smith Anthony. *Natsii i natsionalizm u globalnu epokhu* [Nations and Nationalism in a Global Era] (in Ukrainian) / Smith A. – Kyiv: Nika-Centr, 2009. – 320 p.
4. Sotirovich Vladislav . *Sociolinguistichki aspekt raspada Jugoslaviye* [Socio-linguistic aspect of the collapse of Yugoslaviya] (in Serbian) / Sotirovich – Vilnius, 2006. – 196 p.
5. Khalidov A.B. *Arabskii yazyk* [Arabic Language} (in Russian) / *Ocherki arabskoi kultury.* – Moscow: Nauka, 1982. – 440 p.
6. Hubner Kurt. *Istina mifa* [Truth of the Myth] (in Russian) / Hubner. – Moscow: Respublika< 1996. – 448 p.
7. Čomski Noam *JUGOSLAVIJA Mir, rat i raspad* / Čomski Noam; S engleskog prevela Tanja Milosavljević - Beograd: „Samizdat B92”, 2018. – 238 c.
8. Hourani Albert. *A History of the Arab Peoples*/ Hourani Albert - Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2010. – 566 p.
9. Plokhy Serhii. *Lost Kingdom* / Plokhy Serhii. - Great Britain: Published in Penguin Books, ClaysLtd, Elcograf S.p.A., 2018. – 398 p.
10. Yassin-Kassab Robin, Al-Shami Leila. *Burning Country. Syrians in Revolution and War*/ Yassin-Kassab Robin, Al-Shami Leila. – London: Pluto Press 345 Archway Road, 2016. – 302 p.